

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS ŽMOGAUS AUDINIŲ, LĄSTELIŲ, ORGANŲ DONORYSTĖS IR TRANSPLANTACIJOS ĮSTATYMO NR. 1-1626 4, 5 IR 7 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIVP-1867

Nr.

Vilnius

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo statuto 138 straipsnio 3 dalimi ir atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2022 m. lapkričio 30 d. sprendimą Nr. SV-S-747 „Dėl įstatymų projektų išvadų“, Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a:

Iš esmės pritarti Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymo Nr. 1-1626 4, 5 ir 7 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIVP-1867 (toliau – projektas), tačiau pasiūlyti Lietuvos Respublikos Seimui jį tobulinti pagal šias pastabas ir pasiūlymus:

1. Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymo (toliau – įstatymas) 4 straipsnio 1 dalis reglamentuoja ir gyvo, ir mirusio žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystę. Tai reiškia, kad projekto 1 straipsniu siūlomi įstatymo 4 straipsnio pakeitimai, t. y. projektu siekiamas įtvirtinti numanomo sutikimo modelis, būtų taikomi ne tik mirusio, bet ir gyvo žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystei, tačiau tai neatitiktų projektu siekiamo tikslo, nurodyto projekto aiškinamajame rašte. Be to, tai neatitiktų Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnio, numatančio, kad žmogaus asmuo neliečiamas ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.25 straipsnio 2 dalies, kuri nustato, kad atlikti intervenciją į žmogaus kūną, pašalinti jo kūno dalis ar organus galima tik rašytiniu asmens sutikimu, kuris nereikalingas tik būtino reikalingumo atvejais, siekiant išgelbėti asmens gyvybę, kai jai gresia realus pavojus, o pats asmuo negali išreikšti savo valios.

Civilinio kodekso 2.25 straipsnio 3 dalis numato, kad asmuo raštu gali nustatyti savo kūno panaudojimo būdą po mirties, laidojimo tvarką ir būdą, tačiau to paties straipsnio 4 dalis numato, kad žmogaus audinių ir organų donorystės ir transplantacijos tvarką nustato atskiras įstatymas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarime, priimtame byloje Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000, konstatuota, kad „žmogaus teisė į asmens neliečiamybę yra įtvirtinta Konstitucijos 21 straipsnio 1 dalyje. Asmens neliečiamumo, kaip teisės saugomos vertybės, turinį sudaro fizinis bei psichinis neliečiamumas. Tai reiškia, kad įstatymai turi užtikrinti, jog žmogus bus saugomas nuo bet kokio nepagrįsto išorinio valstybės, savivaldybių institucijų, jų pareigūnų ir tarnautojų, taip pat kitų asmenų poveikio jo gyvybei, sveikatai, fizinio aktyvumo laisvei ir bet kokio kėsinosi į jo psichinę ir dvasinę būseną, jo intelektualinę ir kūrybinę raišką“. Kaip matyti, teisė į asmens neliečiamybę siejama su asmens gyvybe, sveikata ir fizinio aktyvumo laisve, todėl teisės į asmens neliečiamumą apimtis ir turinys asmeniui mirus netapatintini su jos apimtimi ir turiniu asmeniui esant gyvam. Projektu siūlomu numanomo sutikimo modeliu mirusio žmogaus audinių ir organų donorystės atveju siekiama visuotinai svarbaus tikslo – pagerinti asmenų, kurie laukia audinių ar organų transplantacijos, sveikatą arba išgelbėti jų gyvybę, tad

tokiu atveju projektu siūlomas modelis, kai asmuo turi teisę pareikšti nesutikimą dėl audinių ir organų donorystės po jo mirties, o tokio nesutikimo nepareiškimas indikuoja jo sutikimą, kurį turėtų patvirtinti mirusio asmens artimieji (priimti formalų sprendimą), užtikrina mirusio asmens teisės į asmens neliečiamumą ir kitų asmenų teisės turėti kuo geresnę sveikatą ir jų teisės į gyvybę pusiausvyrą, todėl nepažeidžia Konstitucijoje įtvirtintos teisės į asmens neliečiamumą ir neprieštarauja Civilinio kodekso 2.25 straipsnio nuostatomis.

Numanomo sutikimo modelio aktualumą pagrindžia Europos šalių patirtis. Lietuvoje galiojant informuoto sutikimo modeliui efektyvių donorų skaičius 1 mln. gyventojų (toliau – ED/M) 2021 m. siekė 18,6 ED/M, 2022 m. – 16,4 ED/M. Šalyse, kuriose įtvirtintas numanomo sutikimo modelis, šie skaičiai yra aukštesni, pvz., Ispanijoje 2021 m. – 40,80 ED/M, 2022 m. – 46,3 ED/M, Kroatijoje 2021 m. – 29,5 ED/M (2022 m. duomenys dar nėra vieši). Šalyse, kuriose kaip ir Lietuvoje galioja informuoto sutikimo modelis, situacija yra panaši į Lietuvos, pvz., Danijoje 2021 m. buvo 18,10 ED/M, 2022 m. – 13,58 ED/M, Vokietijoje 2021 m. – 11,10 ED/M (2022 m. duomenys dar nėra vieši). Pažymėtina, kad padidinus efektyvių donorų skaičių, galima būtų sumažinti donuoto organo laukiančių asmenų eiles, išsaugant žmonių gyvybes. Lietuvoje, nesulaukę donuoto organo, 2021 m. mirė 35 žmonės, 2022 m. – 31 žmogus.

2. Atsižvelgiant į šio nutarimo 1 punktą bei tai, kad gyvo ir mirusio žmogaus audinių, organų ir ląstelių donorystės sąlygas (įskaitant sutikimo ar nesutikimo pareiškimą) nustato įstatymo 5 ir 6 straipsniai, ir siekiant teisinio aiškumo bei įstatymo nuostatų sistemiškumo, siūlytina:

2.1. projekto 1 straipsniu pripažinti netekusiu galios įstatymo 4 straipsnį;

2.2. projekto 2 straipsniu keisti įstatymo 5 straipsnį:

2.2.1. įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad mirusio asmens, kuris būdamas gyvas neišreiškė savo valios įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta tvarka, audinius, organus galima paimti ir atiduoti transplantacijai, jeigu jo artimieji sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka sutinka su mirusio asmens audinių, organų donoryste, taip pat kad be mirusiojo artimųjų sutikimo mirusio asmens audinius, organus paimti ir panaudoti transplantacijai draudžiama, išskyrus įstatymo 5 straipsnio 4 dalyje numatytą atvejį. Nors įstatyme nenumatyta klausti artimųjų sutikimo paimti ir panaudoti mirusio asmens audinius, organus transplantacijai, jei mirusysis, būdamas gyvas, dėl to buvo išreiškęs savo valią, t. y. nenumatyta, kad mirusiojo artimųjų sutikimo turėtų būti klausiama, nei kai asmuo būdamas gyvas buvo davęs sutikimą po mirties paimti ir atiduoti jo audinius, organus transplantacijai, nei kai asmuo būdamas gyvas buvo išreiškęs dėl to nesutikimą, tačiau praktikoje net jei asmuo būdamas gyvas išreiškė sutikimą įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka, remiantis įstatymo 5 straipsnio 2 dalies antruoju sakiniu, vis tiek prašoma mirusiojo artimųjų sutikimo mirusio asmens audinius, organus paimti ir panaudoti transplantacijai, ir tik tuo atveju, jei asmuo būdamas gyvas buvo davęs nesutikimą, toks nesutikimas traktuojamas kaip absoliuti donorystės kontraindikacija. Siekiant projekto tikslo ir atsižvelgiant į šio nutarimo 2.1 papunkčiu teikiamą siūlymą, įstatymo 5 straipsnio 2 dalis tikslintina taip:

„2. Kiekvienas veiksnus asmuo sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka turi teisę pareikšti nesutikimą, kad jo audiniai, organai po mirties būtų atiduoti transplantacijai. Prieš išreiškdamas nesutikimą asmuo sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka turi būti supažindintas su donorystės sąlygomis, tvarka ir informuotas apie galimybę bet kada atšaukti savo nesutikimą atiduoti savo audinius ir (ar) organus po mirties. Mirusio asmens, kuris būdamas gyvas neišreiškė savo valios šioje dalyje nustatyta tvarka, audinius, organus galima paimti ir atiduoti transplantacijai, jeigu jo artimieji sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka sutinka su mirusio asmens audinių, organų donoryste.“;

2.2.2. įstatymo 5 straipsnio 4 dalyje tikslinti nuorodą ją išdėstant taip: „4. Jeigu miręs asmuo būdamas gyvas šio straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka nepareiškė nesutikimo dėl audinių, organų donorystės <...>“;

2.3. projektą papildyti įstatymo 6 straipsnio keitimu, kuriuo būtų siūloma įstatymo 6 straipsnį papildyti įstatymo 4 straipsnio 3–5 dalių nuostatomis.

3. Priėmus projektą, reikės pakeisti Žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorų bei recipientų registro nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugpjūčio 23 d. nutarimu Nr. 961 „Dėl Žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorų bei recipientų registro įsteigimo ir jo nuostatų patvirtinimo“, 12.1 papunktį atsisakant nuostatos, kad Žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorų bei recipientų registro objektas yra asmenys, pasirašę nustatytos formos sutikimą, kad jų audiniai, organai po jų mirties būtų paimti ir atiduoti transplantacijai. Atsižvelgiant į tai, projektas papildytinas straipsniu dėl projekto įsigaliojimo ir įgyvendinimo, kuriame būtų numatytas įstatymo įsigaliojimo atidėjimas ir pavedimas parengti įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Ministras Pirmininkas

Sveikatos apsaugos ministras